

INTERKULTURALNOST I NASTAVA STRANIH JEZIKA¹

Sažetak: Pluralistički pristupi jezicima i kulturama odlika su savremene nastave stranih jezika. Jezik predstavlja jednu od ključnih oblasti znanja, a nastava jezika doprinosi usvajanju interkulturnih veština. Zadatak savremene nastave nije više puko prenošenje kulture, već podrazumeva interkulturno učenje, senzibilizaciju za jezičku i kulturnu raznovrsnost, razumevanje i promenu perspektive. Cilj rada je sagledavanje značaja multikulturnog i interkulturnog pristupa u nastavi stranih jezika. Analizirali smo njegovu zastupljenost u evropskim dokumentima i srpskim kurikulumima, kao i njegovu ulogu u savremenom obrazovanju koje za cilj ima osposobljavanje učenika za učešće u multikulturnom društvu, u dijalogu sa drugim kulturama. Ukazali smo na potencijalna istraživanja u ovoj oblasti i neophodne korake u realizaciji zadatih ciljeva u nastavi stranih jezika u Srbiji.

Ključne reči: nastava stranih jezika, pluralistički pristup, interkulturno učenje i veštine, kurikulum

1. Uvod

Neodvojivost jezika i kulture u nastavi stranih jezika, tradicionalno izražena kroz ciljeve nastave stranih jezika, postaje izraženija osamdesetih godina u komunikativnom i interkulturnom pristupu u metodici i didaktici nastave stranih jezika. Interkulturno učenje i kompetencija su danas opšteobrazovni i cilj nastave stranih jezika, izraz evropske jezičke politike koja proističe iz evropske realnosti, razmene ljudi i ideja. Važnost poznavanja više stranih jezika i veština razumevanja neodvojivi su od veštine razumevanja stranog i interkulture komunikacije. Interkulturno obrazovanje i učenje odvija se kako u realnom životu tako i u nastavi stranih jezika koja ima za cilj razvijanje odnosa van porodice i sticanje kompetencija za učešće u komunikaciji u ličnom okruženju i širem evropskom društvu. Zadatak savremene nastave stranih jezika je da omogući učenicima uočavanje međukulturnih odnosa i da ih pripremi na interakciju sa drugim kulturama. Njeni ciljevi su razvoj kulturne svesnosti, odnosno reflektovanje sopstvene i strane kulture. Sticanje interkulture kompetencije je nadređeni obrazovni cilj i zadatak nastave stranih jezika,

¹ Rad je pisan kao studijski istraživački rad na doktorskim studijama na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

propisan ne samo u evropskim jezičkim dokumentima² već i u kurikulumima svih evropskih zemalja.

Polazeći od ciljeva nastavnih planova i programa za strane jezike, a sa aspekta učenja nemačkog jezika, analizirali smo u ovom radu mišljenja, stavove i iskustva učenika nemačkog jezika o/u usvajanju i sticanju interkulturene kompetencije kroz nastavu nemačkog jezika, ali i van škole. Cilj rada nije stvarno merenje interkulturene kompetencije učenika, već uočavanje postojanja svesti učenika o važnosti razumevanja i komunikacije među kulturama i njihove uloge budućih kulturnih posrednika na evropskom tlu, kao i njihovih dosadašnjih iskustava u sticanju interkulturene kompetencije. Istraživanje je bazirano na osnovnim pitanjima:

- a) Da li i na koji način učenici van škole stiču interkulturena znanja i kompetencije?
- b) Da li i na koji način učenici u nastavi nemačkog jezika stiču interkulturena znanja i kompetencije?
- c) Da li učenici (smatraju da) su otvoreni i spremni za interkultureni dijalog u savremenom društvu?

2. Interkulturalnost u obrazovanju

Evropa je multikultureno društvo u kome se nužno nameće pluralistički pristup obrazovanju uprkos nasleđenom, u svesti urezanom, monokulturenom i monolingvalnom pogledu na svet. Šta je današnji zadatak obrazovanja u Evropi? Negovanje nacionalnog identiteta i kulture? Svakako da tu potrebu osećaju mnogi građani, posebno pripadnici manjih evropskih zajednica i kultura. Ali promene na tlu Evrope, kako političke tako i društvene, ogledaju se u višekulturenim zajednicama i društvima, nastalim usled migracije i globalizacije. Paralelno važe globalni i lokalni pristup, što odlikava i novi pojam glokalizacija, po jednim negativan, a po drugim pozitivan. Promene na nivou pojedinca ogledaju se u nastanku novih višejezičnih, multikulturenih (globalnih) identiteta, otvorenih za prihvatanje drugog i drugačijeg kao i intenzivnu uzajamnu komunikaciju na svim nivoima, sa jedne strane, privrženih svojim korenima i očuvanju vrednosti i ugleda svoje nacionalne kulture, sa druge strane.

Savremeni svet donosi istovremeno potrebu za očuvanjem lokalnog identiteta, ali i otvorenost ka drugim kulturama, vrednostima, uverenjima. Zbog toga je po Krumu (Krumm, 2008) u ovom višejezičnom i kulturno raznovrsnom svetu važna uloga škole u osposobljavanju učenika za život u istom. Shvatanje i razumevanje osnovno su polazište i zadatak obrazovanja.

„Obrazovanje se tiče socijalizacije, ali i humanizacije. Stoga treba pomoći učenicima da postanu ne samo dobri državljani, već integrirana ljudska bića s dobro razvij-

² Zajednički evropski referentni okvir za žive jezike (*Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen-GER*), Bela knjiga o interkulturenom dijalogu, Referentni okvir za pluralističke pristupe jezicima i kulturama – REPA (*Referenzrahmen für plurale Ansätze zu Sprachen und Kulturen*).

nim intelektualnim, moralnim i drugim sposobnostima i senzibilitetima, tako da se mogu osjećati kao kod kuće u bogatom i diverznom ljudskom svijetu“ (Mesić, 2006: 329).

Poštovanje i promovisanje kulturne raznolikosti kao i interkulturni pristup u upravljanju kulturnom raznovrsnosti ciljevi su obrazovanja. Interkulturni dijalog može pomoći u usvajanju i prenošenju interkulturnih znanja, a jezik spada u ključne oblasti znanja.

„Učenje jezika pomaže učenicima da izbegnu stereotipe o pojedincima, da podstaknu radoznalost, budu otvoreni prema drugima i otkriju druge kulture. Učenje jezika im pomaže da uvide da saradnja sa licima koja imaju drugačiji društveni identitet i pripadaju drugoj kulturi obogaćuje njihovo iskustvo“ (Bela knjiga o interkulturnom dijalogu, 2008: 33).

U ciljne kompetencije spada poznavanje društva i kulture i interkulturna svest, posebno svest o tome kako neko društvo izgleda iz perspektive drugih (npr. nacionalni stereotipi).

„Iz znanja, svesti i razumevanja odnosa između ‘kulture zemlje porekla’ i ‘kulture ciljne jezičke zajednice’ (sličnosti i razlike) izrasta interkulturna svest“ (GER, 2001: 105).

Značajna je potencijalna uloga učenika kao kulturnih posrednika i zato je neophodno sticanje interkulturnih veština i sociolingvističkih kompetencija. Pluralistički pristupi kulturama u nastavi jezika predstavljaju interkulturno učenje i senzibilizacija za jezičku i kulturnu raznovrsnost. REPA (2008) ističe brojne interkulturene kompetencije: rešavanje konflikata, korišćenje sopstvenih interkulturnih i plurilingvalnih iskustava, promena perspektive itd.

3. Interkulturnost u nastavi stranih jezika

3.1. Interkulturno učenje

Aktuelna evropska obrazovna i jezička politika promenila je nacionalne obrazovne politike i kurikulume stranih jezika, menja i samu nastavu, nastavnike i učenike. Da li interkulturni pristup može da dovede do zaokreta u monokulturnom shvatanju i zaživi u školama i društvu? Koji je zadatak nastave stranih jezika u tome?

„Nastava stranih jezika je upravo ono mesto, na kome se stiču veštine, kojima se prekoračuju granice između različitih kultura (...) a učenje jezika koje potencira samo lingvističku dimenziju predstavlja *amputirano učenje jezika*“ (Bleyhl, 1994: 9).

Učenje stranih jezika uvek je interkulturno učenje. Kada su u pitanju kulturni sadržaji tradicionalna nastava je uglavnom stavljala akcenat na kulturu i civilizaciju. Poznavanje kulture i društva više podrazumeva znanje činjenica, dok interkulturno učenje teži obuhvatanju kognitivnih mehanizama upravljanja postupcima, a time cilja na dublje strukture (Bleyhl, 1994). Interkulturno učenje za razliku od

tradicionalnog prenošenja kulture uvodi bitnu novinu, a to je perspektiva gledanja na kulturne fenomene. S obzirom na to da se drugo procenjuje merilima sopstvene kulture mogući su stereotipi, predrasude i negiranje određenih fenomena. Nastava stranih jezika može da spreči klišeje i doprinese razumevanju među kulturama. Interkulturalni nastavni ciljevi predstavljaju doprinos prevazilaženju predrasuda i razvoju zajedničkih interesa i tolerancije.

„Učenje stranog jezika otvara učenicima vrata ka ‘novim svetovima’ izvan njihove sopstvene sociokulture. Zato učenje stranog jezika ne obuhvata samo pragmatično-funkcionalne aspekte (...) već i pedagoške i interkulturalne aspekte stvaranja ličnosti“ (Neuner, 2002: 7).

Neophodno je razvijanje svesti o drugom i drugačijim kulturnim okvirima. Nojner (Neuner, 2002, 2009) ističe važnost interkulturalne svesnosti i učenja, svesnog poređenja sličnosti i razlika više kultura, kao i interkulturalnih sadržaja. Sve to može doprineti razvoju interkulturalne kompetencije. Osim toga, interkulturalno učenje predstavlja stalan proces u evropskom društvu.

„Međukulture treba razumeti dinamički kao dešavanje susreta pripadnika različitih kultura. One poseduju u tom pogledu procesualni, a ne prostorni karakter“ (Bolten, 2007: 26).

Učenici treba postepeno da razvijaju svest o drugom, drugačijim kulturnim okvirima, gde su stalno prisutni razumevanje i nerazumevanje. Bitan je uvid u neophodni hermeneutički krug očekivanja i iskustava, a sa druge strane Blejl (Blayhl, 1994) ukazuje na neodređenost jezičkih fenomena, koji tek u kulturno uslovljenoj situaciji bivaju jasniji. Krajst (Christ, 1996) ističe da nikada ne treba procenjivati konačno, već privremeno, jer kad učenik čita tekst, proces time nije završen. On ima dvostruku ili višestruku perspektivu: komunicira sa tekstom, sa užim i širim (kulturnim) kontekstom, unosi svoja predznanja i interesovanja.

3.2. Interkulturalna kompetencija kao nastavni cilj

Osim susreta sa stranim osobama i kulturama učenici u procesu učenja jezika imaju svoja očekivanja, unose lična iskustva i shvatanja, obojena sopstvenom kulturom. Identitet i sopstvena kultura se proširuju i menjaju kroz nova iskustva. Međutim, učenici ne treba da odbacuju ili favorizuju svoju kulturu, već da je čuvaju i obogate novim saznanjima stranog (Bredella und Delanoy, 1999).

Naši stavovi se mogu menjati kroz proces interkulturalne senzibilizacije. Zadatak nastave je da omogući postepeno menjanje negativnih ka pozitivnim stavovima kao i promenu perspektive posmatranja. Interkulturalna kompetencija se stiče u dužem procesu, polazeći od sticanja znanja o drugoj kulturi, preko razvijanja svesti o drugačijim perspektivama posmatranja sebe i drugih, da bi se došlo do interkulturalne interakcije i posredovanja. Fenes i Hepgood (Fennes & Hepgood, 1997) razlikuju sledeće faze u postizanju interkulturalne kompetencije: etnocentrizam → priznanje → svest → razumevanje → prihvatanje i poštovanje → promena → interkulturalna kompetencija.

Iz ovoga proizilazi da je interkulturalna kompetencija ključna kompetencija u globalnom svetu, opšti cilj obrazovanja i cilj nastave stranih jezika. U literaturi se navodi kao:

- a) otvorenost prema drugačijem,
- b) svest o sopstvenoj kulturi,
- c) šira percepcija drugačijeg,
- d) prihvatanje i poštovanje drugačijeg,
- e) razumevanje sebe i drugog,
- f) sporazumevanje i komunikacija,
- g) sprečavanje nesporazuma/predrasuda itd.

Nastavni ciljevi su tradicionalno svrstani u oblasti znanja, stavova i veština, što je u psihologiji klasična podela na kognitivnu, afektivnu i bihevioralnu dimenziju koju Gebel i Hese (Göbel, Hesse, 2004) uzimaju za osnovu u analizi ciljeva kurikuluma za engleski jezik:

- a) Kognitivno područje podrazumeva znanja/informacija i intelektualne veštine. U nastavi stranih jezika to su znanja o ciljnoj kulturi (sličnosti i razlike sopstvene i ciljne kulture).
- b) Afektivno područje podrazumeva osećanja, vrednosti itd. Interkulturalna nastava stranih jezika podrazumeva negovanje interesovanja i pozitivnog stava prema drugoj kulturi (otvorenost, empatija, tolerancija, senzibilnost).
- c) Bihevioralno područje podrazumeva fizičke veštine i percepciju. U nastavi stranih jezika mislimo na veštine ponašanja, neophodne za uspešnu komunikaciju/interakciju sa pripadnicima druge kulture (sprečavanje nesporazuma, rešavanja konflikata).

Ovi parcijalni ciljevi propisani su u mnogim nacionalnim dokumentima evropskih zemalja, pa tako i u srpskim nastavnim planovima i programima. Sledeći deo rada nudi kratak pregled i poređenje zastupljenosti sadržaja interkulturalnog učenja u nemačkim, austrijskim i srpskim kurikulumima za strane jezike.

3.3. Interkulturalna kompetencija u jezičkim kurikulumima

Nemačko govorno područje karakteriše izrazito višejezično i multikulturalno društvo. Nastava stranih jezika ima zadatak da obrazuje komunikativne, tolerantne građane Evrope, zbog čega je bitno kritičko posmatranje i poređenje sopstvene i drugih kultura. U poslednjoj deceniji sprovode se reforme u pogledu nastave stranih jezika, pre svega uvođenje standarda za strane jezike i novih kurikuluma.

U Službenom glasniku Austrije (*Bundesgesetzblatt – BGBl.* 439/1991) interkulturalno učenje se javlja kao opšteobrazovni cilj. Bolje razumevanje, prepoznavanje razlika i sličnosti kao i uklanjanje predrasuda očekivani su ishod ovakvog učenja. Susret sa drugim kulturama i kulturna raznovrsnost treba da se shvati kao obogaćivanje (BGBl. 134/2000).

U nemačkim obrazovnim standardima za prvi strani jezik u obaveznom školovanju ističe se značaj interkulturalne kompetencije.³ U njima se mogu uočiti kognitivni, afektivni i bihevioralni ciljevi (ili kombinacija ova tri cilja):

³ Koristi se termin „oblasti kompetencija“ (sociokulturalno orijentaciono znanje, ophođenje prema kulturnim razlikama uz razumevanje, praktično savladavanje situacija u interkulturalnim susretima).

- a) primanje i obrada informacije o životu na stranom govornom području,
- b) razmatranje oblasti života ciljnih jezičkih zajednica i upoređivanje sa sopstvenim,
- c) otvoreno i tolerantno postupanje pri konvencijama, nesporazumima i konfliktima itd. (Bildungsstandards, 2004).

U srpskim standardima i novim nastavnim planovima za maternji i strani jezik za osnovne škole podrška interkulturalnosti je opšti cilj obrazovanja i zadatak nastave stranih jezika. Pravilnik iz 2010. ističe vrednost sopstvenog kulturnog nasleđa, povezanost sa drugim kulturama i tradicijama, sopstveno obogaćivanje kroz proces učenja, sticanje svesti o značaju sopstvene kulture u kontaktu sa drugim kulturama. I u našim nastavnim programima interkulturalna kompetencija data je kroz kognitivne, afektivne i bihejvioralne ciljeve. Nastavni program za engleski jezik u VIII razredu propisuje standard za razumevanje književnog teksta, a to je uviđanje sličnosti i razlika između matične i ostalih kultura (kognitivna dimenzija). Afektivnu dimenziju možemo uočiti u opštem cilju obrazovanja i zadatku nastave stranog jezika:

„Prihvatanje i uvažavanje drugog/druge bez obzira na nacionalnu, versku, rodnu i druge razlike“ (Pravilnik, 2010: 1).

„Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika“ (Pravilnik, 2010: 228).

Može se zaključiti da srpski Pravilnik sadrži elemente interkulturalnog učenja poput stranih službenih glasnika i standarda koje smo analizirali. Međutim, za primenu ciljeva i zadataka u praksi nedostaje preporuka, praktično uputstvo ili zadatak za ilustraciju (poput npr. nemačkih standarda). Time bi se pomoglo svim učesnicima nastavnog procesa da suštinski shvate interkulturalno učenje kao proces koji uvek iznova iziskuje preispitivanje i razumevanje.

4. Rezultati istraživanja

Osim analize zastupljenosti ciljeva u novim kurikulumima analizirali smo postojeće stanje u realizaciji ovih ciljeva u nastavi nemačkog jezika iz ugla učenika. Pitanje merenja i provere ostvarenosti interkulturalnih ciljeva zahteva detaljnija i obimnija istraživanja u praksi pri čemu su neophodni razvijeni instrumenti, posebno s obzirom na činjenicu da je merenje afektivnih ciljeva teže izvodljivo. Iz toga razloga cilj naše analize u ovom trenutku nije razmatranje vrednovanja i merenja ishoda, već sticanje uvida u to da li se u nastavi nemačkog jezika tematiziraju interkulturalni sadržaji i uzimaju u obzir interkulturalni ciljevi. S obzirom na to da učenici stiču interkulturalnu kompetenciju i van nastave (individualna i kolektivna iskustva), potrebno je sagledati uticaj onih sadržaja koje učenici unose sa sobom u nastavu. Svakako da i procena stavova učenika o sopstvenom vladanju interkulturalnim kompetencijama pruža dobar uvid u interkulturalno orijentisano učenje i podučavanje u i van nastave nemačkog jezika.

4.1. Postupak ispitivanja i ispitanici

Empirijsko istraživanje sprovedeno je oktobra 2012. među učenicima nemačkog jezika u niškim gimnazijama. Anketirano je 120 učenika prvog, drugog, trećeg i četvrtog razreda, od kojih je više od pola učilo nemački u osnovnoj školi (od petog razreda) i nastavilo da uči u gimnaziji, a malo više od 40% uči nemački od prvog razreda gimnazije.

Kao metoda ispitivanja korišćen je strukturisani upitnik za ispitivanje mišljenja i iskustava učenika (u štampanoj verziji) koji sadrži 14 uglavnom zatvorenih pitanja (3 otvorenog tipa). Pitanja su se odnosila na period učenja nemačkog jezika u celokupnom školovanju kao i na vanškolsko sticanje interkulturnih znanja i kompetencija, a svrstana su u dve oblasti:

- a) sopstvena interkulturalna znanja i kompetencije i
- b) nastava nemačkog jezika u pogledu razvoja interkulturalne kompetencije.

4.2. Sopstvena interkulturalna znanja i kompetencije

Prva grupa pitanja odnosila se na dosadašnje izvore interkulturnih sadržaja i usvajanje interkulturnih znanja i kompetencija učenika van škole. Najpre je ispitivan način informisanja učenika o zemljama nemačkog govornog područja, kako bi se ustanovili najčešći izvori interkulturnih sadržaja. Pokazalo se da za 80% učenika nastava nemačkog jezika pruža ovakve sadržaje (kao input od strane nastavnika, udžbenik ili projekat), za 70% učenika internet predstavlja važan izvor, a odmah zatim i televizija (64% učenika). Ovakav rezultat ukazuje na nesumnjiv značaj nastave u prenošenju informacija i znanja. Međutim, ako posmatramo zajedno oba pomenuta medija i uzmemo u obzir podatak da su za skoro 30% učenika neposredni kontakti sa rođacima i prijateljima u inostranstvu kao i putovanja korisni izvori, onda je važnost vanškolskog individualnog informisanja još veća. I više od toga, ukupna količina informacija koje svi učenici donose sa sobom na časove nemačkog jezika predstavlja dodatni izvor i materijal, koji može biti od značaja i koristi pri tematiziranju interkulturnih sadržaja.

Sticanje interkulturnih znanja kroz neposrednu komunikaciju sa izvornim govornicima nemačkog jezika, i uopšte sa osobama drugačijih nacionalnosti i kultura, predstavlja jednu od najvažnijih karika u samom procesu interkulturnog učenja. Iz tog razloga postavljeno je nekoliko pitanja u pogledu sličnih iskustava učenika. Na pitanje: *Da li ste upoznali neku osobu sa nemačkog govornog područja?*, 22% učenika odgovorilo je negativno, a čak dve trećine pozitivno. Ovaj podatak je neočekivan, ako se uzme u obzir slabiji standard u našoj zemlji koji onemogućava pokretljivost i česta putovanja. To se vidi i iz sledećih odgovora. Oko 42% učenika boravilo je na nemačkom govornom području (najčešće u Austriji – 23% i Nemačkoj – 17%). Od toga 30% ispitanika u vrlo kratkom periodu od 1 do 10 dana, 7,5% u periodu od 2 do 3 nedelje, 2,5% u više navrata, dok je 2,5% živelo na nemačkom govornom području. Dakle, mali je procenat onih koji su mogli duže ili češće da borave u ciljnoj kulturi (12,5%), te možemo zaključiti da su ispitanici navodili površne kontakte, nastale tokom kratkih ekskurzija.

Kroz sledeće pitanje pokušali smo da saznamo učestalost kontakata, što je pretpostavka za intenzivnije posmatranje kultura, poređenje sličnosti i razlika itd., a u cilju uspostavljanja dubljeg razumevanja. Odgovor je pokazao da 45% učenika ima retko kontakte sa osobama sa nemačkog govornog područja, a 33% česte ili veoma česte kontakte. Može se pretpostaviti da je upravo ova trećina ispitanika usvojila dovoljno interkulturnih sadržaja, bila dovoljno dugo u procesu interkulturnog učenja i stekla interkulturne kompetencije. Ova pretpostavka se poklapa sa samoprocenom učenika, naime 30% svih učesnika smatra da je steklo interkulturna znanja i kompetencije u većoj meri, a 57% u manjoj meri.

Ispitali smo takođe i interesovanje učenika za drugo/strano i uočili veoma pozitivan odnos. Na pitanje: *Da li Vam predstavlja zadovoljstvo da kontaktirate sa osobama drugih kultura/nacionalnosti?*, 88% ispitanika je navelo da često ili veoma često sa zadovoljstvom kontaktira sa osobama drugih kultura. To potvrđuje otvorenost, komunikaciju i poštovanje drugih kultura. Uostalom, 71% učenika izrazilo je želju da u kraćem ili dužem periodu boravi na nemačkom govornom području (uglavnom u Nemačkoj), a 7,5% želi da živi tamo.

Poslednje pitanje imalo je za cilj da ispita da li učenici uočavaju sličnosti i razlike između svoje i strane kulture. Mali broj (6%) smatra da ne poznaje dovoljno nemačku kulturu da bi mogao da vrši poređenje, 12% nije dalo odgovor. Ukoliko uzmemo u obzir podatak da 22% učenika nije upoznao pripadnike nemačke kulture, a da je skoro trećina veoma malo vremena provela u drugoj kulturi, onda je očekivan stav ovih ispitanika da je bez dovoljnog znanja o drugoj kulturi nemoguće upoznavanje i uočavanje sličnosti i razlika. Drugim rečima, nema dovoljno interkulturne razmene. Ipak, velika većina ispitanika dala je više odgovora na ovo otvoreno pitanje, koje smo nakon anketiranja grupisali u četiri oblasti: sličnosti, razlike, shvatanje svoje kulture, shvatanje druge kulture.

Tabela 1. Sličnosti i razlika između sopstvene i strane kulture (najčešći iskazi ispitanika)

Kategorija iskaza	Iskaz	Broj ispitanika koji su dali iskaz
Sličnosti	Uglavnom smo slični	8
	Sličan svakodnevni život (muzika, zabava, sport, kuhinja)	4
Razlike	Drugačija kultura (karakter, mentalitet)	9
	Drugačiji način ponašanja, pristup nepoznatima	6
	Drugačije obrazovanje, vaspitanje, omladina	6
	Drugačiji način života	5
Shvatanje sopstvene kulture	Uživamo i slavimo više, opušteniji smo	3
	Ljubazniji smo, iskreniji	3
	Mnogo pijemo, vičemo, malo smo primitivniji	3
Shvatanje druge kulture	Oni su organizovaniji, disciplinovaniji, odgovorniji, tačniji, precizniji	32
	Vredniji su, puno rade	16
	Bolje obrazovanje, učenje, vaspitanje/ pošteniji, kulturniji	14
	Bogatiji, žive bolje, sigurnije/bolje organizuju novac	11
	Otvoreniji, ljubazniji, druželjubivi, interesantni	7
	Uređenija zemlja, razvijenija, naprednija	5
	Hladni, uzdržani, formalniji, zatvoreniji, nezanimljivi	9

Iz datih odgovora možemo uočiti da se na neutralan način iskazuje postojanje sličnosti ili razlika, bez favorizovanja jedne ili druge kulture. Od ukupnog broja iskaza u ovim dvema oblastima ispitanici su uočili dvostruko više razlika. Ovakvi stavovi, po kojima nijedna kultura nije „bolja“ već jedinstvena/autentična, iznosi malo više od trećine svih datih iskaza u četiri navedene oblasti.

Ipak, daleko je više odgovora učenika u kojima se generalizuje ili favorizuje neka pojava (sistem, način življenja ili pripadnici jedne kulture). Svega 6 ispitanika je dalo iskaze koji favorizuju, a 4 koji kritikuju sopstvenu kulturu. Mnogo više iskaza (94 ispitanika) dato je o kulturi sa nemačkog govornog područja, pri čemu je manje negativnih (uzdržanost, zatvorenost itd.), dok dominira (53% svih iskaza) favorizovanje iste (organizovanost, odgovornost, vrednoća, bolje vaspitanje i obrazovanje itd.).

4.5. Nastava nemačkog jezika i razvoj interkulturene kompetencije

U drugom delu istraživanja ispitivali smo mišljenje učenika o tome u kojoj meri su (inter)kulturni sadržaji zastupljeni u nastavi nemačkog jezika. Ukupno 53% učenika smatra da su ovi sadržaji zastupljeni umereno, a 34% prilično. U pogledu vrste interkulturnih sadržaja, koje stižu u nastavi, učenici smatraju da stižu znanja o:

- a) svakodnevnom životu (76%),
- b) upotrebi jezika u društvu/ raznim situacijama (74%),
- c) međuljudskim odnosima (62%),
- d) uslovima života (43%).

Trenutna interesovanja 54% ispitanika je umetnost (film, muzika, pozorište, književnost), 33% način života (gastronomija, tradicija, običaji), 23% znamenitosti i 13% istorija. Primetno je da učenici viših razreda pokazuju veće interesovanje od učenika prvog razreda, što ukazuje na potrebu prilagođavanja tema uzrastu učenika.

Kao često korišćene materijale/izvore informacija učenici navode zadatke i vežbe iz udžbenika/radnih knjiga (82%), tekstove (77%) i nastavnikov input (62%). Skoro polovina ispitanika povremeno koriste vizuelna sredstva, oko dve trećine retko koristi film, muziku i internet. Očigledan je značaj udžbenika i tekstova kao dominantnih izvora informacija, što ukazuje na neophodnost kvalitetnih interkulturnih materijala.

U pogledu dodatnih interkulturnih aktivnosti i metoda najređe se koriste dopisivanje (81%), sportske manifestacije (74%) i putovanja/susreti sa stranim učenicima (73%). Povremeno (38%) ili često (12%) rade se akcije ili projekti.

Ispitanici su procenili koje su interkulturene kompetencije stekli kroz nastavu nemačkog jezika.

Tabela 2. Najčešće stečene interkulturene kompetencije

Procenat ispitanika koji su stekli kompetenciju	Stečena kompetencija
66%	uočavam sličnosti i razlike između svoje i strane kulture

65%	posmatram i razumem bolje strane kulture
64%	stičem veću otvorenost u komunikaciji
58%	učim da poštujem druge kulture
57%	proširujem horizonte u odnosu na druge kulture
51%	koristim više izvora informacija/ne donosim zaključke samo na osnovu samo jednog teksta, filma, kontakta, slike itd.

Tabela 3. Retko stečene interkulturalne kompetencije

Procenat ispitanika koji su stekli kompetenciju	Stečena kompetencija
15%	učim da rešavam konflikte/ nedorazume u kontaktu sa stranim
17%	upoznajem i razumem bolje ugrožene grupe ljudi/pojedince, manjine, veroispovesti
19%	koristim sopstvena (inter)kulturalna iskustva
23%	posmatram i razumem bolje svoju kulturu

Analiziran je način, na koji učenici vrednuju dobijene informacije iz oblasti kulture (od strane nastavnika, kroz tekstove ili sa interneta).

Tabela 4. Vrednovanje informacija iz oblasti kulture

Način reagovanja ispitanika	retko	povremeno	često
Iznosim svoj nepromenljiv stav.	45%	47%	8%
Prihvatam skoro uvek nastavnikov stav.	25%	54%	21%
Zajedno sa nastavnikom analiziram i tumačim informaciju/ pojavu.	19%	34%	47%
Uopštavam neku pojavu/ ponašanje (npr. <i>Kod nas je tako, a kod njih ovako</i>).	24%	33%	43%
Favorizujem neku pojavu u sopstvenoj kulturi (npr. <i>Mi smo ljubazniji od stranaca</i>).	37%	42%	21%
Favorizujem neku pojavu u stranoj kulturi (npr. <i>Stranci su organizovaniji od nas</i>).	28%	42%	30%

Možemo oceniti da je povremeno i često analiziranje i tumačenje kulturnih pojava sa nastavnikom, sa jedne strane, i retko ili povremeno iznošenje nepromenljivih stavova, sa druge strane, pokazatelj dobro usmerenog procesa interkulturalnog učenja. Prihvatanje nastavnikovog stava (u konkretnom slučaju više od polovine ispitanika povremeno prihvata, a skoro četvrtina često) može se dvojako tumačiti. Ukoliko se radi o stavu koji potencira jednakost kultura, uvažavanje razlika, sprečavanje nedorazuma i konflikata, onda je učeničko prihvatanje pozitivna reakcija. Međutim, ukoliko učenici apriori prihvataju svaki nastavnikov input (subjektivan ili objektivan), bez relativizovanja, ne možemo govoriti o interkulturalno orijentisanom procesu učenja.

Uopštavanje, a još više sklonost ka favorizovanju pojava, još uvek u velikoj meri karakterišu način razmišljanja i ponašanja učenika. Ispitanici su u ovom istra-

živanju pokazali da u procesu sticanja interkulturnih kompetencija ne stižu dovoljnu svest o sopstvenoj kulturi, uočavaju više razlika nego sličnosti, minimiziraju sopstvenu a favorizuju stranu kulturu.

4.6. Interpretacija rezultata

Polazeći od ciljeva savremene nastave stranih jezika (razvoj kulturne svesnosti putem reflektovanja sopstvene i strane kulture) analizirali smo način sticanja interkulturnih znanja i kompetencija učenika nemačkog jezika van škole i u nastavi nemačkog jezika kao i njihove oblasti interkulturnih kompetencija.

U istraživanju je uočeno da se učenici nalaze u dvostrukom procesu sticanja ovih kompetencija (kroz individualna iskustva i nastavu) pri čemu je prisutno posmatranje, kontrastiranje, refleksija svoje i druge kulture. U tom procesu uočavamo promenu etnocentrizma, razumevanje, prihvatanje i poštovanje druge kulture. Istovremeno još uvek postoje određeni stereotipi, doduše manje u odnosu na drugu kulturu. Ne možemo nikako zaključiti da ispitanici odbacuju svoju kulturu (uostalom trećina svih iskaza pokazuje jednako vrednovanje svoje i druge kulture), ali prilikom kontrastiranja svoje i druge, izraženije je favorizovanje druge (53% svih iskaza). U tom smislu su preporučljive aktivnosti kojima bi se iskustva iz strane kulture koristila kao podsticaj za bogaćenje sopstvene.

Ukoliko se osvrnemo na sve pomenute oblasti interkulturnih kompetencija, zaključujemo da se pozitivni pomaci (u kognitivnom i afektivnom području) ogledaju u:

- a) uočavanju sličnosti i razlika između svoje i strane kulture,
- b) boljem razumevanju strane kulture,
- c) otvorenosti prema drugačijem,
- d) širenju horizonata,
- e) prihvatanju i poštovanju drugačijeg,
- f) korišćenju više izvora informacija.

Neophodno je međutim (uglavnom u afektivnom području) dalje:

- a) podsticanje svesti o sopstvenoj kulturi,
- b) dublje shvatanje odnosa među kulturama,
- c) sprečavanja predrasuda/stereotipa u kontaktu sa drugim kulturama,
- d) korišćenje sopstvenih (inter)kulturnih iskustava.

5. Zaključak

Potreban je niz odluka i aktivnosti u obrazovanju, kako bi nastava stranih jezika sistematski doprinosila razumevanju svoje i drugih kultura, razvoju interkulturne kompetencije i interkulturnog dijaloga. Na kom nivou realizacije višejezične interkulturne politike se nalazi Srbija? Vidimo da najnoviji pravilnici propisuju interkulturne ciljeve i zadatke. U osnovnom obrazovanju obavezno je učenje dva strana jezika, a u nastavi stranih jezika zastupljeni su interkulturni sadržaji. Time

se otvara mogućnost razvoja interkulturene kompetencije, ali se postavlja pitanje postojanja preduslova u školama? Koliko je česta interkulturalna razmena, kakav je nastavni pristup? Koja buduća istraživanja u oblasti interkulturalnog učenja mogu doprineti ostvarenju ciljeva?

U nastavi stranih jezika trebalo bi sprovoditi istraživanja o različitim aspektima interkulturalnog učenja. Svakako bi najkorisnija bila longitudinalna istraživanja nastavnog procesa i evaluacija ciljeva, čiji bi rezultati omogućili stručnjacima da uoče deficite i ponude koncepte za sistematsko unapređenje ove oblasti (u pogledu nastavnih metoda, materijala, sadržaja itd.). Jednako su važna empirijska istraživanja o kulturnospecifičnim razlikama i mogućim nesporazumima u interkulturalnim susretima između govornika srpskog i govornika stranih jezika, pre svega kontrastivna analiza diskursa, jer nesporazumi nastaju zbog različitih konvencija diskursa.

Literatura

- Putz, M. & JoAnne, Neff-van Aerselaer, eds. (2008). *Developing Cross-Cultural Pragmatics: Interlanguage Cross-Cultural Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Blayhl, W. (1994). Das Lernen von Fremdsprachen ist interkulturelles Lernen. In: *Interkulturelles Lernen im Fremdsprachenunterricht*. Arbeitspapiere der 24. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts, herausgegeben von Karl-Richard Bausch, Herbert Christ und Hans-Jürgen Krumm, 9–20. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Bolten, J. (2007). *Interkulturelle Kompetenz*. Erfurt: Landeszentrale für politische Bildung Thüringen.
- Bredella, L., Delanoy, W. (Hrsg.). (1999). *Interkultureller Fremdsprachenunterricht*. Tübingen: Narr.
- Christ, H. (1996). Fremdverstehen und interkulturelles Lernen. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*, 1(3): 22 pp.
- Fennes, H., Hapgood, K. (1997). *Intercultural Learning in the Classroom: Crossing Borders*. London: Cassel.
- Göbel, K., Hesse, H.-G. (2004). Vermittlung interkultureller Kompetenz im Englischunterricht-eine curriculare Perspektive. *Zeitschrift für Pädagogik* 50 (2004) 6: 818–834.
- Krumm, H. J. (1994). Interkulturelles Lernen im Fremdsprachenunterricht. In: *Interkulturelles Lernen im Fremdsprachenunterricht*. Arbeitspapiere der 24. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts, herausgegeben von Karl-Richard Bausch, Herbert Christ und Hans-Jürgen Krumm, 116–127. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Krumm, H. J. (2008). Bunt ist besser als nur deutsch: Mehrsprachigkeit und europäische Identität. In: *Paradigmenwechsel? Sprachenlernen im 21. Jahrhundert: Szenarios-Anforderungen-Profile-Ausbildung*, herausgegeben von Elisabeth Bogenreiter-Feigl, 23–38. Wien: Verband Österreichischen Volkshochschulen.
- Mesić, M. (2006). *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Neuner, G. (2002). *Policy approaches to English (Provisional Version)*, Strasbourg: Council of Europe, Language Policy Division.

- Neuner, G. et al. (2009). *Deutsch als zweite Fremdsprache*. Berlin et al.: Langenscheidt.
- Bela knjiga o interkulturnom dijalogu*. (2008). „Živimo jednaki u dostojanstvu“. Strazbur: Savet Evrope.
- Bildungsstandards für die erste Fremdsprache (Englisch/Französisch) für den Hauptschulabschluss*. (2005). München: Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland (KMK).
- Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, BGBl. Nr. 439/1991.
- Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, BGBl. Nr. 134/2000.
- Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren, beurteilen*. (2001). Europarat – Rat für kulturelle Zusammenarbeit. Berlin et al: Langenscheidt.
- Pravilnik o nastavnom programu za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. (2010). Beograd: Nacionalni prosvetni savet.
- REPA-Referenzrahmen für plurale Ansätze zu Sprachen und Kulturen*. (2009). Graz: Europäisches Fremdsprachenzentrum Graz.

Nikoleta Momčilović

INTERCULTURALISM AND FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING

Summary: Pluralistic approaches to languages and cultures are characteristics of modern foreign language teaching and learning. Language is one of the key areas of knowledge and language teaching contributes to the acquisition of intercultural skills. The task of modern teaching is no longer a mere transmission of culture, it includes intercultural learning, sensibilisation for linguistic and cultural diversity, understanding and change of perspective. The aim of the work is to assess the importance of multicultural and intercultural approach to language teaching. We analyzed its presence in the European documents and Serbian curriculum, as well as its role in contemporary education which aims to prepare students for participation in a multicultural society, in dialogue among different cultures. We pointed out the possible research topics in this area and the necessary steps toward the realization of the goals of foreign language teaching in Serbia.

Key words: foreign language teaching and learning, pluralistic approach, intercultural learning and skills, curriculum